

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ЮРИСДИКЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Анотація

Метою та завданнями статті є аналіз сутності категорії «конституційно-юрисдикційний процес» шляхом встановлення зв'язку та співвідношення цього поняття з такими дотичними поняттями, як «юрисдикція», «конституційна юрисдикція», «юридичний процес», «юридична процедура», «юрисдикційний процес», «конституційний процес», «конституційне провадження»; дослідження особливостей сучасного конституційного юрисдикційного процесу в Україні, що реалізується в діяльності Конституційного Суду України; визначення напрямів та перспектив подальших наукових досліджень у цій галузі.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в статті відображено наукову думку щодо сутності поняття «конституційний юрисдикційний процес» та означено його основні сучасні характеристики у світлі новацій конституційної реформи правосуддя, що відбулася у 2016 році.

Висновки. Конституційний юрисдикційний процес є самостійним різновидом юрисдикційного процесу як однієї з форм юридичного процесу, а також елементом конституційного процесу як складової юридичного процесу.

Специфіка конституційного юрисдикційного процесу в Україні відносно галузевих різновидів юрисдикційних процесів певною мірою обумовлена зміною внаслідок конституційної реформи правосуддя 2016 року місця Конституційного Суду України у судовій владі, меж, змісту й обсягу його юрисдикційних повноважень та порядку їх реалізації. Наведене зумовлює потребу у проведенні комплексного дослідження сучасного стану конституційного юрисдикційного процесу в Україні, виявленні проблемних моментів у процесуальній діяльності Конституційного Суду України та пошуку шляхів їх вирішення, а також в окресленні перспектив розвитку цього явища.

У ході подальшого дослідження конституційного юрисдикційного процесу, який реалізується Конституційним Судом України, уявляється доцільним зосередитися на аналізі особливостей цього процесу в динамічному аспекті з метою встановлення через «технологічний» аспект відповідних його зв'язків зі статутарним аспектом, тобто спрямувати науковий пошук від динамічного до статутарного аспектів конституційного юрисдикційного процесу.

Ключові слова: конституційний юрисдикційний процес, юрисдикція, конституційна юрисдикція, юридичний процес, юридична процедура, юрисдикційний процес, конституційний процес, конституційне провадження.

THE MAIN CHARACTERISTICS OF THE MODERN CONSTITUTIONAL JURISDICTIONAL PROCESS IN UKRAINE

Abstract

The purpose and tasks of the article are the analysis of the essence of the category «constitutional jurisdictional process» by establishing a connection and relationship of this concept with such related concepts as «jurisdiction», «constitutional jurisdiction», «legal process», «legal procedure», «jurisdictional process». «constitutional process», «constitutional proceedings»; studying the peculiarities of the modern constitutional jurisdictional process in Ukraine, which is implemented in the activity of the Constitutional Court of Ukraine; determination of directions and prospects for further research in this area.

The scientific novelty of the obtained results is that the article reflects the scientific opinion on the essence of the concept of «constitutional jurisdictional process» and identifies its main modern characteristics in light of the innovations of the constitutional reform of justice, which took place in 2016.

Conclusions. The constitutional jurisdictional process is an independent kind of jurisdictional process as one of the forms of legal process, as well as an element of the constitutional process as a component of the legal process.

The specificity of the constitutional jurisdiction process in Ukraine regarding sectoral types of jurisdiction is due to the change owing to constitutional reform of justice in 2016, the place of the Constitutional Court of Ukraine in the judiciary, the limits, content and scope of its jurisdiction and their implementation. This necessitates a comprehensive study of the current state of the constitutional jurisdiction process in Ukraine, identifying problematic issues in the procedural activities of the Constitutional Court of Ukraine and finding ways to solve them, as well as outlining the prospects for the development of this phenomenon.

In the course of further study of the constitutional jurisdiction process implemented by the Constitutional Court of Ukraine, it seems appropriate to focus on the analysis of the features of this process in a dynamic aspect in order to establish through the «technological» aspect of its relevant links with the statutory aspect.

Key words: constitutional jurisdictional process, jurisdiction, constitutional jurisdiction, legal process, legal procedure, jurisdictional process, constitutional process, constitutional proceeding.

Постановка проблеми. На сучасному етапі функціонування Конституційного Суду України як органу конституційної юрисдикції уявляється особливо важливим наукове дослідження конституційного юрисдикційного процесу, втіленого у процесуальній діяльності Конституційного Суду України щодо реалізації ним конституційної юрисдикції. Внаслідок внесення у 2016 році до Конституції України низки змін щодо правосуддя [1] фактично відбулася реформа судової влади, у ході якої, зокрема, зазнали змін місце Конституційного Суду України в системі органів державної влади, межі, зміст та обсяг його юрисдикційних повноважень, і, відповідно, процес їх реалізації. Наведене потребує глибокого теоретичного осмислення, у результаті якого можуть бути сформульовані конкретні практичні пропозиції щодо вдосконалення окремих аспектів конституційного юрисдикційного процесу.

Першочергово уявляється необхідним на основі аналізу понять «юрисдикція», «конституційна юрисдикція», «юридичний процес», «юридична процедура», «юрисдикційний процес», «конституційний процес», «конституційне провадження» з'ясувати сутність поняття «конституційний юрисдикційний процес», встановити зміст і співвідношення цих категорій та визначити місце конституційного юрисдикційного процесу в структурі юридичного процесу. Також шляхом комплексного дослідження існуючих теоретичних напрацювань та чинного правового регулювання слід виокремити сучасні особливості конституційного юрисдикційного процесу в Україні, який реалізується Конституційним Судом України, у тому числі з урахуванням новел конституційної реформи правосуддя 2016 року. Проведене дослідження дозволить сформулювати відповідні

висновки та пропозиції щодо напрямків подальшого аналізу конституційного юрисдикційного процесу.

Метою та завданнями статті є аналіз сутності категорії «конституційно-юрисдикційний процес» шляхом встановлення зв'язку та співвідношення цього поняття з такими дотичними поняттями, як «юрисдикція», «конституційна юрисдикція», «юридичний процес», «юридична процедура», «юрисдикційний процес», «конституційний процес», «конституційне провадження»; дослідження особливостей сучасного конституційного юрисдикційного процесу в Україні, що реалізується в діяльності Конституційного Суду України; визначення напрямів та перспектив подальших наукових досліджень у цій галузі.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення окресленої мети та вирішення поставлених завдань слід розпочати з дослідження змісту поняття «юрисдикція». В енциклопедичних джерелах юрисдикція (лат. *jurisdiction* – судочинство, від *jus (juris)* – право і *dicere* – говорити, проголошувати) визначається, зокрема, як встановлена законодавством сукупність повноважень відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування розглядати та вирішувати правові спори і справи про правопорушення, давати правову оцінку діям осіб або інших суб'єктів права з точки зору їх правомірності або неправомірності, застосовувати санкції до правопорушників. За характером справ, які розглядаються, юрисдикція може бути адміністративною, конституційною та ін. Під юрисдикцією розуміється також відправлення правосуддя або підсудність. У такому випадку зміст цього поняття полягає у реалізації судом повноважень керувати судовим процесом, судити та виносити компетентне рішення, а також зобов'язувати до виконання рішення, що прийняте [2, с. 490].

Водночас при визначенні сутності юрисдикційного процесу уявляється логічним виходити не лише із категорії «юрисдикція», а й сутності поняття «процес», оскільки воно є визначальним родовим поняттям. А отже, якщо процес є порядком діяльності, то юрисдикційний процес є порядком реалізації повноважень суб'єктів юрисдикції [3, с. 715].

Радянський вчений В. М. Горшенев визначає юрисдикційні процеси як правові форми діяльності держави класичного по-

рядку (традиційні), в яких найяскравіше відображені такі властивості юридичного процесу, як пов'язаність із розглядом юридичної справи, тобто здійснення на основі норм права та настання певних юридичних наслідків, здійснення спеціально уповноваженими суб'єктами, закріплення результатів такої діяльності в офіційних документах, фіксація порядку реалізації цієї правової форми діяльності у процесуальних нормах та забезпечення відповідною системою правил юридичної техніки. При цьому він також виділяє неklasичні (нетрадиційні) правові форми (правотворчість, установча і контрольна діяльність), які у сукупності з класичними утворюють юридичний процес як комплексну систему органічно пов'язаних правових форм діяльності уповноважених органів держави, посадових осіб та зацікавлених у вирішенні різних юридичних справ інших суб'єктів права, що виражається у здійсненні операцій з нормами права у зв'язку з вирішенням певних юридичних справ, здійснюється уповноваженими органами держави і посадовими особами на користь зацікавлених суб'єктів права, закріплюється у відповідних правових актах – офіційних документах, регулюється процедурно-процесуальними нормами та забезпечується відповідними засобами юридичної техніки [4, с. 8]. У більш вузькому розумінні юридичний процес визначається як врегульований процесуальними нормами порядок діяльності компетентних державних органів, який полягає у підготовці, прийнятті та документальному закріпленні юридичних рішень загального чи індивідуального характеру [5, с. 34].

Важливим моментом для розгляду поняття юрисдикційного процесу є його співвідношення не тільки з поняттям «юридичний процес», а й поняттям «юридична процедура». У теорії права під юридичною процедурою (від лат. *procedo* – забезпечувати просування чого-небудь, встановлений порядок) розуміється сукупність послідовно змінюючих один одного актів поведінки, ступенів діяльності [6, с. 158], порядок здійснення тієї чи іншої юридичної діяльності [7, с. 69]. Незважаючи на певну дискусійність питань сутності та співвідношення цих понять [8, с. 111–113], можна погодитись із Д. О. Єфременко, яка стверджує, що вони є більш широкими, загальними та родови-

ми поняттями для юрисдикційного процесу, який виступає їх різновидом. Вона також дійшла висновку, що за своєю природою юрисдикційний процес обумовлений конфліктністю соціальних відносин, наявністю спорів, які вирішуються на основі права, і виник як процедура вирішення правових спорів серед приватних осіб, а отже, являє собою вид юридичного процесу щодо розгляду і вирішення будь-якого правового спору на основі правила, встановленого нормами права, що обумовлено його природою, походженням [9, с. 247, 249].

Досліджуючи теоретичні аспекти юрисдикційного процесу, М. В. Максютін зазначає, що юрисдикційний процес – це процедурні, процесуальні прояви права, які знайшли своє вираження в конкретних різновидах судочинства. Аналізуючи різні підходи до визначення поняття «процес», він констатує, що юрисдикційний процес являє собою збірне наукове поняття, яке можна визначити як форму перетворення юридичних моделей, що містяться у внутрішньому та міжнародному законодавстві, в реальну систему правовідносин [10, с. 41–42].

Конституційний юрисдикційний процес, на думку М. В. Максютіна, є самостійним різновидом конституційного процесу та складається з конституційного судочинства як врегульованої нормами конституційного законодавства сукупності процесуальних відносин, які складаються між конституційним судом та іншими суб'єктами права при розгляді і вирішенні підвідомчих йому справ, а також ряду проваджень, пов'язаних, наприклад, з усуненням з посади президента та ін. [10, с. 110].

Ґрунтовне дослідження конституційного юрисдикційного процесу в системному зв'язку з конституційним процесом проведено Х. В. Приходько, яка зазначає, що конституційний юрисдикційний процес – це поліструктурне й багатоаспектне правове явище, яке перебуває в діалектичному зв'язку з категоріями, які, з одного боку, мають суттєвий вплив на формування та навантаження його правового змісту, а з іншого – є похідними від нього. До першої групи категорій слід віднести такі поняття: «конституційна юстиція», «конституційна юрисдикція», «конституційне правосуддя», «конституційне судочинство», «конституційний контроль»,

«конституційне провадження». До другої групи належать: «конституційний процес», «конституційне процесуальне право», «конституційне судове право», «конституційний судовий процес». Дослідниця вказує, що зазначені категорії мають моністичну галузеву належність, водночас слід враховувати й інші процесуальні галузі, з якими кореспондує та перебуває в логічному взаємозв'язку конституційний юрисдикційний процес, зокрема адміністративну, цивільну, кримінальну процесуальну галузі та їх понятійно-категоріальний апарат [11, с. 212].

Наголошуючи на неприпустимості зведення дефініції конституційного процесу до конституційного юрисдикційного процесу, тенденція чого простежується на сучасному етапі розвитку теорії конституційного процесу, який по відношенню до конституційного юрисдикційного процесу є більш широким поняттям, Х. В. Приходько, водночас, зазначає, що в рамках функціонування конституційного юрисдикційного процесу втілюються правореалізаційний, правозахисний, правотворчий, правозастосовний, регламентаційний та юрисдикційний аксіологічно-функціональні аспекти конституційного процесу [11, с. 219, 227].

Отже, у широкому розумінні конституційний юрисдикційний процес можна розглядати як комплекс нормативно врегульованих процесуальних відносин між органом конституційної юрисдикції та іншими суб'єктами права, які виникають у ході та результаті діяльності зазначеного органу й реалізації ним своїх повноважень, а у вузькому розумінні – як процесуальний порядок розгляду та вирішення органом конституційної юрисдикції справ у межах його компетенції, тобто конституційне провадження [12, с. 110].

У зарубіжних країнах конституційна юрисдикція знаходить свій процесуальний вияв у діяльності конституційних судів (Конституційний Трибунал Республіки Польща, Федеральний Конституційний Суд Німеччини, Конституційний Суд Російської Федерації та ін.) або квазісудових органів (Конституційна рада Республіки Франція, Конституційна рада Республіки Казахстан та ін.). В Україні конституційний юрисдикційний процес виражається у процесуальній діяльності Конституційного Суду України щодо реалізації своїх юрисдикційних повноважень.

Можна стверджувати, що конституційний юрисдикційний процес – це самостійний різновид юрисдикційного процесу, який є однією із форм юридичного процесу, а також елементом конституційного процесу як складової юридичного процесу. Незважаючи на певні спільні з іншими (галузевими) різновидами юрисдикційних процесів (адміністративним, кримінальним, цивільним, господарським) ознаки, такі, як пов'язаність із вирішенням юридичної справи, здійснення уповноваженими державними органами, стадійний характер, закріплення результату у відповідних процесуальних документах тощо, конституційний юрисдикційний процес має ряд особливостей, які визначають його специфіку.

Так, галузеві юрисдикційні процеси реалізуються судами системи судоустрою України. Статус же Конституційного Суду України та його місце у механізмі державної влади у ході конституційної реформи правосуддя 2016 року зазнали певних змін. Зокрема, положення, які прямо вказували на належність Конституційного Суду України до судової влади та визначали деякі моменти статусу його суддів, було повністю вилучено із розділу VIII «Правосуддя» Конституції України; станом на сьогодні вони у дещо зміненому вигляді містяться у її розділі XII «Конституційний Суд України». Дотепер точаться дискусії щодо його місця у системі поділу державної влади. О. Ю. Водяніков, наприклад, вважає, що Конституційний Суд України був виведений із системи судочинства і поставлений над всіма трьома гілками влади. На його думку, Конституційний Суд – це не суд, а арбітр, який має захищати Конституцію, що є його головною функцією в конституційній демократії [13]. І. Е. Берестова зазначає, що системний аналіз буквального змісту ст. 55 (якою гарантовано право на судовий захист прав і свобод людини і громадянина), розділів VIII, XII, ст. 159 Конституції України (якою встановлено умови розгляду Верховною Радою України законопроекту про внесення змін до Конституції України) та Закону України «Про Конституційний Суд України» дає підстави для висновку, що Конституційний Суд України є іншим юрисдикційним органом із конституційним статусом, який захищає права і свободи людини і громадянина як останній уповноважений на

це державний орган на національному рівні [14, с. 158].

О. В. Константи́й вважає такий підхід не зовсім вірним і зазначає, що незважаючи на те, що, зокрема, положення ст. 147 Конституції України в результаті конституційної реформи правосуддя 2016 року зазнали змін і у частині першій цієї статті Конституційний Суд України вже не визначається як єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні, а лише вказуються основні його повноваження, функції Конституційного Суду України «суттєво осучаснилися і вказують на його природу як спеціалізованого на вирішенні конституційно-правових спорів, автономного у системі судової влади України органу конституційної юстиції» [15, с. 33].

Відповідно до частини першої ст. 147 Конституції України Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених цією Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до цієї Конституції.

Повноваження Конституційного Суду України дещо розрізнено закріплено в Конституції України (п. 28 ч. 1 ст. 85, п. 15 ч. 1 ст. 106, ч. 6 ст. 111, ч. 2 ст. 137, ст. 150, 151, 151¹, 159); у систематизованому вигляді вони містяться у ст. 7 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII [16] (при цьому ст. 8 Закону встановлено їх межі: розгляд питань щодо конституційності лише чинних актів (їх окремих положень), за винятком розгляду з метою захисту та відновлення прав особи питань щодо конституційності акта (його окремих положень), який втратив чинність, але продовжує застосовуватися до правовідносин, що виникли під час його чинності; неналежність до повноважень Суду питань законності актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, крім випадків, передбачених п. 28 ч. 1 ст. 85 та ч. 2 ст. 137 Конституції України). Слід констатувати, що після внесення у 2016 році відповідних змін до Основного Закону України межі, зміст та обсяг повноважень Конституційного Суду України також зазнали певних змін. Зокрема, раніше до повноважень Конституційного Суду України не належали питання щодо законності актів органів державної

влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, а також інші питання, віднесені до компетенції судів загальної юрисдикції. У ході конституційної реформи 2016 року із повноважень Конституційного Суду України було вилучено тлумачення законів України. Набули нового сенсу конституційні звернення та було розширено перелік підстав для них. Так, на сьогодні, згідно з положеннями ст. 53, 54 Закону, конституційним зверненням є подане до Конституційного Суду України письмове клопотання про надання висновку щодо:

1) відповідності Конституції України чинного міжнародного договору України або міжнародного договору, що вноситься до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість, суб'єктами якого є Президент України, або Кабінет Міністрів України, або щонайменше сорок п'ять народних депутатів України (виходячи з положень ч. 1 ст. 151 Конституції України);

2) відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою, суб'єктами якого є Президент України або щонайменше сорок п'ять народних депутатів України (виходячи з положень ч. 2 ст. 151 Конституції України);

3) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту, суб'єктом якого є Верховна Рада України (виходячи з положень ч. 3 ст. 151 Конституції України);

4) відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам ст. 157 і 158 Конституції України, суб'єктом якого є Верховна Рада України (виходячи з положень ст. 159 Конституції України);

5) порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України, суб'єктом якого є Верховна Рада України (виходячи з положень п. 28 ч. 1 ст. 85 Конституції України);

6) відповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України, суб'єктом якого є Президент України (виходячи з положень ч. 2 ст. 137 Конституції України).

Ст. 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року

№ 422/96-ВР [17] конституційне звернення визначалось як письмове клопотання до Конституційного Суду України про необхідність офіційного тлумачення Конституції України та законів України з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи; суб'єктами такого звернення було визначено громадян України, іноземців, осіб без громадянства та юридичних осіб.

Зазначений інститут було ліквідовано й замінено конституційною скаргою, яка стала однією з основних новел конституційної реформи 2016 року та новим інструментом захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. Так, частиною четвертою ст. 55 Конституції України кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом. Згідно зі ст. 151¹ Основного Закону України Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України; конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано. Як зазначає О. В. Константий, інститут конституційної скарги функціонально поєднує Конституційний Суд України із системою судів загальної юрисдикції [15, с. 33], а на думку І. Е. Берестової, такі повноваження Конституційного Суду України щодо розгляду конституційних скарг (включаючи можливість видання забезпечувального наказу, який є виконавчим документом, у порядку ст. 78, 87 Закону, та зазначення у резолютивній частині рішення про те, що суд системи судоустрою під час розгляду справи застосував закон, який є конституційним, витлумачивши його у неконституційний спосіб, у порядку ч. 3 ст. 89) свідчать про те, що він по суті є судовим органом, що здійснює юрисдикційну діяльність, рішення якого є обов'язковими для інших органів, оскільки постановлені уповноваженим державним органом [14, с. 156].

Відповідно до ст. 153 Конституції України порядок організації та діяльності Консти-

туційного Суду України, статус його суддів, підстави і порядок звернення до Суду, процедура розгляду ним справ і виконання його рішень визначаються Конституцією України та законом. Згідно зі ст. 3 Закону Конституційний Суд України діє відповідно до повноважень, визначених Конституцією України; порядок організації і діяльності Суду, порядок конституційного провадження, процедуру розгляду справ та виконання рішень і висновків установлює цей Закон (ч. 1); організацію внутрішньої роботи Суду та відповідні правила процедури розгляду ним справ установлює згідно з цим Законом Регламент Конституційного Суду України [18] (далі – Регламент) (ч. 2); Суд ухвалює інші акти, що регламентують організацію його роботи, відповідно до цього Закону та Регламенту (ч. 3). Отже, підстави виникнення, зміни та припинення відповідних правовідносин щодо розгляду Конституційним Судом України справ у межах його компетенції, суб'єктів звернення до Конституційного Суду України, порядок здійснення конституційного провадження та ін. врегульовано не кодифікованим актом, а Конституцією України, Законом та Регламентом, у той час, як подібні питання у галузевих юрисдикційних процесах детально регламентовано відповідними процесуальними кодексами.

Ще одним джерелом правового регулювання діяльності Конституційного Суду України можна вважати практику Конституційного Суду України, а саме – його юридичні позиції. Ст. 92 Закону встановлено, що юридичну позицію Конституційний Суд викладає у мотивувальній та/або резолютивній частині рішення, висновку; вона також може міститися в ухвалах про відмову у відкритті конституційного провадження у справі та про закриття конституційного провадження у справі, постановлених Сенатом чи Великою палатою (ч. 1); Конституційний Суд може розвивати і конкретизувати юридичну позицію Суду у своїх наступних актах, змінювати її в разі суттєвої зміни нормативного регулювання, яким керувався Суд при висловленні такої позиції, або за наявності об'єктивних підстав необхідності покращення захисту конституційних прав і свобод з урахуванням міжнародних зобов'язань України та за умови обґрунтування такої зміни в акті Суду (ч. 2). Так, зокрема, у своїх юридичних

позиціях, викладених в ухвалах про відмову у відкритті конституційного провадження, Конституційний Суд України деталізує положення Закону стосовно меж своїх повноважень, критеріїв «належності» обґрунтування тверджень суб'єктів права на конституційне подання, конституційну скаргу та ін.

Сутністю галузевих юрисдикційних процесів є правозастосування, тобто індивідуалізація правових норм щодо конкретних суб'єктів і конкретних випадків, установлення фактичних обставин справи і підбір правових норм, які відповідають цим обставинам, водночас діяльність Конституційного Суду України, згідно з його юридичною позицією, із правозастосуванням не пов'язана [19]. Виняток із цього встановлено вже згадуваною ч. 3 ст. 89 Закону, за якою якщо Конституційний Суд України, розглядаючи справу за конституційною скаргою, визнає закон України (його положення) таким, що відповідає Конституції України, але одночасно виявив, що суд застосував закон України (його положення), витлумачивши його у спосіб, що не відповідає Конституції України, то він вказує на це у резолютивній частині рішення.

Загальновідомим є підхід до визначення Конституційного Суду України як суду права, а не факту, на відміну від судів системи судоустрою України. Водночас слід зауважити, що певним винятком із цього правила є дослідження Конституційним Судом України фактів при вирішенні питань щодо дотримання чи порушення встановленої Конституцією України процедури розгляду, ухвалення або набрання чинності законами чи іншими актами (ч. 1 ст. 152 Конституції України).

Ще однією особливістю, яка відрізняє конституційний юрисдикційний процес, який реалізується Конституційним Судом України, від інших різновидів юрисдикційних процесів, є закріплений у ст. 151² Конституції України остаточний і загальнообов'язковий характер рішень Конституційного Суду України та неможливість їх оскарження, на відміну від рішень судів системи судоустрою України, які є індивідуалізованими та можуть бути оскаржені в апеляційному чи касаційному порядку.

Таким чином, автономізація місця Конституційного Суду України у судовій владі та зміна меж, змісту й обсягу його юрисдик-

ційних повноважень, порядку їх реалізації у ході конституційної реформи правосуддя 2016 року, специфіка правового регулювання конституційного юрисдикційного процесу та низка інших рис, які визначають його особливу сутність, обумовлюють необхідність комплексного дослідження сучасного стану конституційного юрисдикційного процесу в Україні та перспектив його розвитку, а також виявлення певних проблемних моментів і пошуку шляхів для їх вдосконалення, у тому числі з урахуванням провідного досвіду органів конституційної юрисдикції інших держав.

Х. В. Приходько вказує, що особливості конституційного юрисдикційного процесу знаходять свій вияв у трьох основних зрізах. У першому конституційний юрисдикційний процес розглядається як процесуальна форма конституційного правосуддя (статутарний аспект). В цьому аспекті дослідниця говорить про конституційний юрисдикційний процес як спосіб захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина; спосіб реалізації конституційних повноважень суб'єктів щодо реалізації, охорони і захисту Конституції України; форму діяльності органу державної влади, єдиного органу конституційної юрисдикції – Конституційного Суду України, і зазначає, що метою такої інтерпретації досліджуваного явища є висвітлення зв'язку з конституційно-процесуальною формою, яка є більш масштабним явищем щодо нього. У другому аспекті конституційний юрисдикційний процес розглядається нею як комплекс правових процесуальних технологій конституційного судочинства, зокрема технологій захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина; охорони та офіційного тлумачення норм Конституції України; імплементації міжнародно-правових стандартів у законодавство України та ін. Третім підходом є розуміння конституційного юрисдикційного процесу як конституційного провадження (динамічний аспект). У межах цього підходу Х. В. Приходько розглядає конституційний юрисдикційний процес як один із видів судового процесу (судочинства), процедурно-процесуальний порядок розгляду справ у Конституційному Суді України, регламентований Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України» та Регламентом Конституційного Суду України [11, с. 220].

У цьому відношенні заслуговує на увагу думка про те, що конституційний юрисдикційний процес як один із зовнішніх проявів конституційної правової форми є однією із сполучних ланок між конституційним матеріальним і конституційним процесуальним правом [20, с. 224].

Загалом підхід щодо виокремлення статутарного (статичного), «технологічного» та динамічного аспектів конституційного юрисдикційного процесу уявляється слушним та обґрунтованим. У ході подальшого дослідження конституційного юрисдикційного процесу, який реалізується Конституційним Судом України, вважається за доцільне зосередити увагу на його особливостях у динамічному аспекті та, зокрема, через «технологічний» аспект встановити відповідні зв'язки із статутарним аспектом цього явища. Адже Закон, встановлюючи процесуальні моменти діяльності Конституційного Суду України, оперує поняттям «конституційне провадження», яке, виходячи зі змісту відповідних законодавчих приписів, можна визначити як сукупність процедур щодо звернення до Конституційного Суду України, прийняття ним відповідних звернень до розгляду, власне розгляду справ, прийняття відповідних процесуальних актів, виконання рішень та висновків Конституційного Суду України тощо. Здійснивши аналіз особливостей конституційного провадження, закріплених у зазначених положеннях Закону, зокрема у його розділі II, та практики реалізації цих положень Конституційним Судом України, можна буде говорити про оцінку ефективності конституційного юрисдикційного процесу як способу захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Висновки. Конституційний юрисдикційний процес є самостійним різновидом юрисдикційного процесу як однієї з форм юридичного процесу, а також елементом конституційного процесу як складової юридичного процесу.

Специфіка конституційного юрисдикційного процесу в Україні відносно галузевих різновидів юрисдикційних процесів певною мірою обумовлена зміною внаслідок конституційної реформи правосуддя 2016 року місця Конституційного Суду України у судовій владі, меж, змісту й обсягу його юрисдикційних повноважень та порядку їх реалізації.

Наведене зумовлює потребу у проведенні комплексного дослідження сучасного стану конституційного юрисдикційного процесу в Україні, виявленні проблемних моментів у процесуальній діяльності Конституційного Суду України та пошуку шляхів їх вирішення, а також в окресленні перспектив розвитку цього явища.

У ході подальшого дослідження конституційного юрисдикційного процесу, який реалізується Конституційним Судом України, уявляється доцільним зосередитися на аналізі особливостей цього процесу в динамічному аспекті з метою встановлення через «технологічний» аспект відповідних його зв'язків зі статутарним аспектом, тобто спрямувати науковий пошук від динамічного до статутарного аспектів конституційного юрисдикційного процесу.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532.

2. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 6: Т-Я. К.: «Укр. енцикл.», 2004. 768 с.

3. Валиева А. Р. Судебный юрисдикционный процесс как категория общепроцессуальной теории. *Молодой ученый*. 2015. № 24. С. 712–716. URL: <https://moluch.ru/archive/104/24622> (Дата звернення: 27.06.2020).

4. Горшенев В. М. Теория юридического процесса. Х.: Издательское объединение «Вища школа», 1985. 192 с.

5. Баландин В. Н., Павлушина А. А. О видах юридического процесса. *Правоведение*. 2002. № 4. С. 34.

6. Алексеев С. С. Теория государства и права. М., 2001. 776 с.

7. Протасов В. Н. Теория права и государства. Проблемы права и государства: Вопросы и ответы. М.: Новый Юрист, 1999. 240 с.

8. Юсупов А. А. Проблемы единства понимания юридического процесса и юридической процедуры. *Актуальные проблемы экономики и права*. 2009. № 3. С. 107–114.

9. Ефременко Д. О. Юрисдикционный процесс: понятие, природа. *Вестник экономической безопасности*. 2016. № 3. С. 246–250.

10. Максютин М. В. Теория юрисдикционного процесса / Под ред. д. юр. н., проф. В. И. Авсеенко. М.: Московский психолого-социальный институт, 2004. 200 с.

11. Приходько Х. В. Теория конституційного процесу: доктринальні та прикладні аспекти: Монографія / відп. ред. М. О. Баймура-тов. Тернопіль: Джура, 2010. 292 с.

12. Цимбалістий Т. О. Конституційна юстиція в Україні: Навч. пос. К.: Центр учбової літератури, 2007. 200 с.

13. Водянніков О. Ю. Відчиняючи двері Конституційного Суду: конституційна скарга як нова можливість захисту конституційних прав. URL: https://ukr.lb.ua/blog/oleksandr_vodennikov/371421_vidchinyayuchi_dveri_konstitutsijnogo.html (Дата звернення: 27.06.2020).

14. Берестова І. Е. Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів: загальні положення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 154–159.

15. Константий О. В. Щодо місця Конституційного Суду України в механізмі державної влади (за результатами внесення змін до Основного Закону в частині правосуддя). *Український часопис конституційного права*. 2018. № 3. С. 31–38.

16. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.

17. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16 жовтня 1996 р. № 422/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 49. Ст. 272.

18. Регламент Конституційного Суду України: ухвалений на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України Постановою Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 року № 1-пс/2018 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Конституційного Суду України від 11 вересня 2018 року № 4-пс/2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#Text> (Дата звернення: 27.06.2020).

19. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 26 червня 2018 р. № 23-у(II)/2018 про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Кузьміна Рената Равелійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень стат-

ті 303, частини третьої статті 307, статті 309, частини четвертої статті 399 Кримінального процесуального кодексу України; (абзац шостий пункту 2 мотивувальної частини). URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/23-u_2_2018.pdf (Дата звернення: 27.06.2020).

20. Денісова М. М., Денісова О. С. Конституційний процес в Україні: поняття та особливості. *Вісник Донецького національного університету. Серія В: Економіка і право*. 2013. Вип. 1. С. 222–224.

21. Костицький М. В., Камінська Н. В., Кушакова-Костицька Н. В. Перспективи вдосконалення діяльності Конституційного Суду України в умовах сучасних суспільних трансформацій. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 2019. № 3 (9). С. 4–11. doi: 10.15587/2523-4153.2019.180113

22. Шаптала Н. Внутрішнє переконавання під час оцінки доказів у конституційному судовому процесі. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 1. С. 22–28. doi: <https://doi.org/10.33270/01191101.22>

23. Berestova I., Yurovska G. Constitutional Court in the mechanism of domestic remedies in states with direct access to constitutional justice. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol 6. No 2 (2020). № 1. January. P. 18–26. doi: 10.30525/2256-0742/2020-6-1-18-25

24. Shaptala N., Kaminska N., Kalynovskyi B., Ivanochko I., Kulyk T. Constitutionalism as a philosophical and legal category and a socio-political phenomenon. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2020. Volume 23. Issue 2. URL: <https://www.abacademies.org/articles/Constitutionalism-as-a-philosophical-and-legal-category-and-a-socio-political-phenomenon-1544-0044-23-2-464.pdf> (Дата звернення: 27.06.2020).

25. Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя: курс лекцій. К.: «Центр учбової літератури», 2019. 270 с.

References:

1. Verkhovna Rada Ukrainy. (2016). Pro vnesennya zmin do Konstytutsiyi Ukrainy (shhodo pravosuddya): Zakon Ukrainy № 1401-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 28, st. 532 [in Ukrainian].

2. *Yurydychna encyklopediya: v 6 t.* (2004). / Redkol.: Yu. S. Shemshuchenko (golova redkol.) ta in. K.: «Ukr. encykl.», T. 6: T-Ya [in Ukrainian].

3. Valiyeva, A. R. (2015). Sudebniy yurysdykcyonniy process kak kategoriya obshheprocessualnoy teorii. *Molodoy uchenyy*, 24, 712–716. URL: <https://moluch.ru/archive/104/24622> (Last accessed: 27.06.2020) [in Russian].

4. Gorshenev, V. M. (1985). *Teoriya yurydycheskogo processa*. Kh.: Izdatelskoe obyedyneniye «Vyshha shkola» [in Russian].

5. Balandyn, V. N., Pavlushyna, A. A. (2002). O vyдах yurydycheskogo processa. *Pravovedeniye*, 4, 34 [in Russian].

6. Alekseev, S. S. (2001). *Teoriya gosudarstva y prava*. M. [in Russian].

7. Protasov, V. N. (1999). *Teoriya prava i gosudarstva. Problemy prava i gosudarstva: Voprosy y otvety*. M.: Noviy Yuryst [in Russian].

8. Yusupov, A. A. (2009). Problemy yedinstva ponymanyaya yurydycheskogo processa y yurydycheskoy procedury. *Aktualnye problemy ekonomyky y prava*, 3, 107–114 [in Russian].

9. Yefremenko, D. O. (2016). Yurysdykcyonniy process: ponyatyе, pryroda. *Vestnyk ekonomychekey bezopasnosti*, 3, 246–250 [in Russian].

10. Maksyutyn, M. V. (2004). *Teoriya yurysdykcyonnogo processa / Pod red. d. yur. n., prof. V. Y. Avseenko*. M.: Moskovskiy psichologosotsyalniy instytut [in Russian].

11. Pryhodko, H. V. (2010). *Teoriya konstytutsiyynogo procesu: doktrynalni ta prykladni aspekty / vidp. red. M. O. Bajmuratov*. Ternopil: Dzhura [in Ukrainian].

12. Cymbalistiy, T. O. (2007). *Konstytutsiyyna yustyciya v Ukrayini*. K.: Centr uchbovoyi literatury [in Ukrainian].

13. Vodyannikov, O. Y. *Vidchynyayuchy dveri Konstytutsiyynogo Sudu: konstytutsiyyna skarga yak nova mozhlyvist zahystu konstytutsiyynh prav*. URL: https://ukr.lb.ua/blog/oleksandr_vodennikov/371421_vidchinyayuchi_dveri_konstitutsiyynogo.html (Last accessed: 27.06.2020) [in Ukrainian].

14. Berestova, I. E. (2018). Konstytutsiyyniy Sud Ukrainy v systemi yurysdykcyynh organiv: zagalni polozhennya. *Pidpryyemnyctvo, gospodarstvo i pravo*, 9, 154–159 [in Ukrainian].

15. Konstantyy, O. V. (2018). Shhodo miscya Konstytutsiyynogo Sudu Ukrainy v mehanizmi derzhavnoyi vlady (za rezultatamy vnesennya zmin do Osnovnogo Zakonu v chastyni pravosuddya). *Ukrayinskyy chasopys konstytutsiyynogo prava*, 3, 31–38 [in Ukrainian].

16. Verkhovna Rada Ukrainy. (2017). Pro Konstytutciynyy Sud Ukrainy: Zakon Ukrainy No 2136-VIII. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, 35, st. 376 [in Ukrainian].

17. Verkhovna Rada Ukrainy. (1996). Pro Konstytutciynyy Sud Ukrainy: Zakon Ukrainy No 422/96-VR. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, 49, st. 272 [in Ukrainian].

18. Konstytutciynyy Sud Ukrainy. (2018). *Reglament Konstytutciynogo Sudu Ukrainy*: uhvaleny na specialnomu plenarnomu zasidanni Konstytutciynogo Sudu Ukrainy Postanovoyu № 1-ps/2018 (zi zminamy, vnesenymy zgidno z Postanovoyu Konstytutciynogo Sudu Ukrainy № 4-ps/2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#Text> (Last accessed: 27.06.2020) [in Ukrainian].

19. Konstytutciynyy Sud Ukrainy. (2018). *Pro vidmovu u vidkrytti konstytuciynogo provadzhennya u spravi za konstytuciynoyu skargoyu Kuzmina Renata Raveliyovycha shhodo vidpovidnosti Konstytutciyi Ukrainy (konstytuciynosti) polozhen statti 303, chastyny tretroyi statti 307, statti 309, chastyny chetvertroyi statti 399 Kryminalnogo procesualnogo kodeksu Ukrainy*: Uhvala Drugogo senatu № 23-u(II)/2018; (abzacz shostiy punktu 2 motyvualnoyi chastyny). URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/23-u_2_2018.pdf (Last accessed: 27.06.2020) [in Ukrainian].

20. Denisova, M. M., Denisova O. S. (2013). Konstytutciynyy proces v Ukraini: ponyattya ta osoblyvosti. *Visnyk Donetskogo nacionalnogo universytetu. Seriya B: Ekonomika i pravo*, Vyp. 1, 222–224 [in Ukrainian].

21. Kostytskiy, M. V., Kaminska, N. V., Kushakova-Kostytska, N. V. (2019). Perspektivy

vdoskonalennia diialnosti Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy v umovakh suchasnykh suspilnykh transformatsii [Prospects for improving the activities of the Constitutional Court of Ukraine in the context of modern social transformations]. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*, 3(9), 4–11. doi: 10.15587/2523-4153.2019.180113 [in Ukrainian].

22. Shaptala, N. (2019). Vnutrishnie perekonannia pid chas otsinky dokaziv u konstytutsiinomu sudovomu protsesi [Inner conviction during the evaluation of evidence in a constitutional trial]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoyi akademii vnutrishnikh sprav*, 1, 22–28. doi: <https://doi.org/10.33270/01191101.22> [in Ukrainian].

23. Berestova, I., Yurovska, G. (2020). Constitutional Court in the mechanism of domestic remedies in states with direct access to constitutional justice. *Baltic Journal of Economic Studies*, Vol. 6, No 2, 1, January, 18–26. doi: 10.30525/2256-0742/2020-6-1-18-25.

24. Shaptala, N., Kaminska, N., Kalynovskyi, B., Ivanochko, I., Kulyk, T. (2020). Constitutionalism as a philosophical and legal category and a socio-political phenomenon. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, Vol. 23, Iss. 2. URL: <https://www.abacademies.org/articles/Constitutionalism-as-a-philosophical-and-legal-category-and-a-socio-political-phenomenon-1544-0044-23-2-464.pdf> (Last accessed: 27.06.2020).

25. Gultay, M. M. (2019). *Konstytutciyna skarga u mehanizmi dostupu do konstytutciynogo pravosuddya: kurs lekciiy*. Kyiv: «Centr uchbovoyi literatury» [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 3 липня 2020 р.